

Rabobank

De maakbaarheid van levensvoldoening

Het streven naar geluk is een fundamenteel doel van de mens, zo heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 19 juli 2011 in een resolutie vastgelegd. Overheden moeten burgers dan ook zo veel mogelijk helpen om een geluksgevoel en levensvoldoening te bereiken. Dit moeten zij niet doen door naar een zo hoog mogelijk bruto binnenlands product (BBP) te streven, maar door het welzijn van mensen te maximaliseren. Een van de meest bekende alternatieve welzijnsmaatstaf is de Human Development Index (HDI). In dit Themabericht wordt onderzocht of de HDI een betere welzijnsindicator vormt dan het BBP per hoofd van de bevolking.

Geluk versus levensvoldoening

Vaak wordt het BBP gebruikt als welzijnsindicator, omdat mensen door een toename van het BBP per capita meer kunnen consumeren en hun welzijn in materiële zin toeneemt. Het gebruik van het BBP per hoofd als welzijnsindicator kent echter zijn beperkingen, omdat deze maatstaf onder andere geen rekening houdt met het immateriële welzijn van mensen (Van de Belt, 2011). Voor menselijke ontwikkeling zijn immateriële dimensies echter wel belangrijk. Volgens de UNDP (1990) zijn de belangrijkste aspecten van menselijke ontwikkeling een fatsoenlijke levensstandaard en menselijk kapitaal in de vorm van een goede gezondheid en scholing. De Human Development Index (HDI) is dan ook gebaseerd op deze aspecten. Dit impliceert overigens niet dat andere keuzes, zoals politieke vrijheid en gegarandeerde mensenrechten niet belangrijk zijn.

Om te bepalen of de HDI een betere welzijnsindicator vormt dan het BBP per hoofd van de bevolking, hebben we vergeleken in hoeverre beide variabelen in staat zijn om het subjectieve welbevinden van de bevolking te verklaren. Zoals de naam al doet vermoeden, kan het

subjectieve welzijn worden gemeten door mensen naar hun geluksgevoel te vragen of te vragen in welke mate zij tevreden zijn met (een bepaald aspect van) het leven. Hoewel vaak wordt verondersteld dat geluk en levensvoldoening betrekking hebben op hetzelfde, blijkt dit in de praktijk niet het geval te zijn.¹ De mate van levensvoldoening geeft aan hoeveel een individu is verwijderd van zijn aspiraties, terwijl het geluksgevoel de uitkomst is van de mate waarin een individu positieve en negatieve gevoelens ervaart. Het geluksgevoel heeft dan ook voornamelijk betrekking op de korte termijn, terwijl de mate van levensvoldoening meer zegt over het gevoel op lange termijn. In dit Themabericht focussen we ons op het laatste.

De data over de mate van levensvoldoening zijn afkomstig uit de World Value Survey (WVS) database. Gedurende vijf bevragingsgolven is aan 252.679 respondenten in 86 landen gevraagd om op een schaal van één (ontevreden) tot tien (tevreden) aan te geven hoe tevreden zij met hun leven zijn.² Hoewel economen, vanwege de gepercipieerde onbetrouwbaarheid, vaak skeptisch tegenover het gebruik van subjectieve data staan, bestaat er wel degelijk een verband tussen de antwoorden die individuen gegeven en meer objectieve maatstaven voor hun welbevinden. Er bestaat een correlatie tussen de gerapporteerde levensvoldoening en onafhankelijke evaluaties door vrienden. Bovendien komt het gerapporteerde subjectieve welbevinden overeen met de hartslag, elektrische activiteit in de hersenen en de mate waarin een individu lacht.

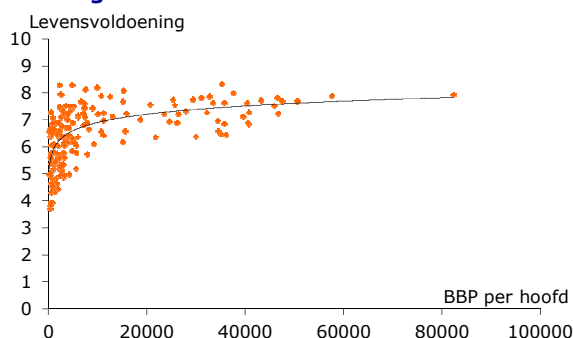
¹ Di Tella et al (2001) concluderen dat de correlatiecoëfficiënt tussen geluk en levensvoldoening ongeveer 0.56 bedraagt.

² Niet voor elk land waren er gedurende elke bevragingsgolf data beschikbaar.

Concurreren voor het hoogste inkomen

Er bestaat een positief verband tussen het BBP per hoofd van de bevolking en de levensvoldoening³ die men ervaart (figuur 1).

Figuur 1: Relatie BBP per hoofd en levensvoldoening

Bron: WVS, World Bank, Rabobank

Het verband is echter conditioneel, in de zin dat het niet geldt voor alle inkomensniveaus. Naarmate de inwoners van een land rijker worden, neemt de levensvoldoening steeds minder sterk toe. Op zichzelf is dit logisch. Mensen worden immers door een hoger inkomen in eerste instantie verlost van armoede en hierdoor kunnen zij beter in hun materiële behoeftes voorzien. Dit heeft echter tot gevolg dat immateriële behoeftes steeds belangrijker worden (Mashlow, 1943) en veel van deze behoeftes zijn niet te koop. Dit blijkt ook uit de ontwikkeling van levensvoldoening over de tijd. Nederland is in de afgelopen decennia bijvoorbeeld een stuk rijker geworden, maar Nederlanders zijn nauwelijks meer tevreden met hun leven. Het hebben van geld hoeft dus helemaal niet tot meer levensvoldoening te leiden. Hiervoor kunnen ten minste twee verklaringen worden gegeven. Ten eerste passen mensen hun aspiraties aan hun welvaartsniveau aan. Aanvankelijk heeft een inkomensstijging dan ook een positief effect op mensen, maar al snel raken zij eraan gewend en zakt de levensvoldoening terug naar het ou-

³ Voor elke bevragsingsgolf is de levensvoldoening per land berekend door het gewogen gemiddelde van de antwoorden van respondenten te berekenen.

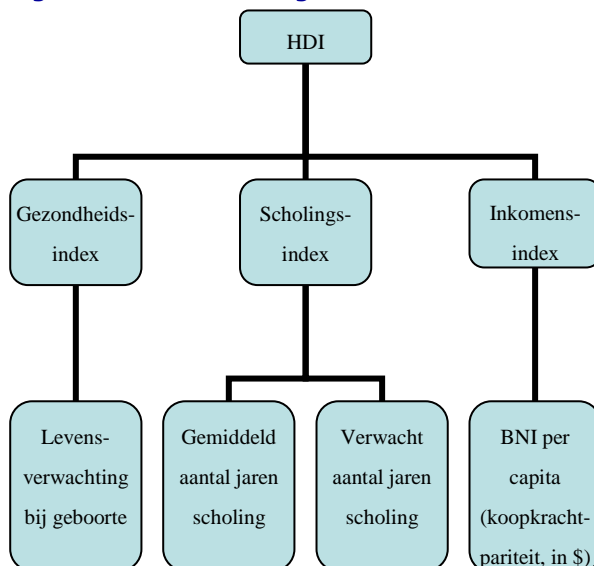
de niveau (Van Praag, 1971).⁴

Ten tweede wordt de mate van levensvoldoening niet bepaald door het absolute inkomen van iemand, maar door zijn relatieve inkomen ten opzichte van de referentiegroep (Van Praag, 1971).⁵ Toch streven de meeste mensen naar een hoger inkomen, omdat het belangrijk is om in vergelijking met de referentiegroep niet achterop te raken. Rijk zijn mag dan niet tot meer levensvoldoening leiden, maar relatief arm zijn leidt wel degelijk tot minder levensvoldoening.

Menselijke ontwikkeling geeft levensvoldoening

De UNDP (1990) heeft geprobeerd om de traditionele focus op BBP-groei te verleggen naar menselijke ontwikkeling, waarbij menselijke ontwikkeling is gedefinieerd als het proces van het vergroten van keuzes van mensen. Om deze reden hebben zij de HDI ontwikkeld (figuur 2). De HDI neemt een waarde tussen de nul en de één aan. Indien een land een hogere score heeft, dan impliceert dit dat het beter is

Figuur 2: Samenstelling van de HDI

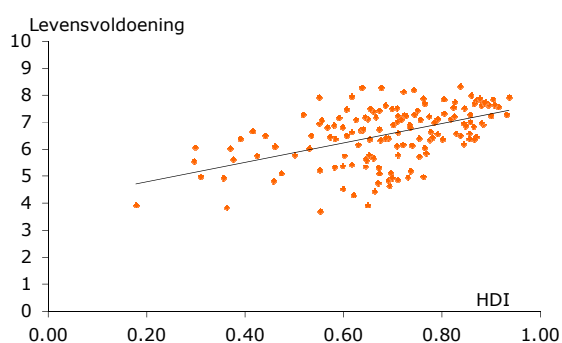
Bron: UNDP (2010)

⁴ Uit een analyse van Van Praag en Ferrer-i-Carbonell (2004) blijkt dat van een gegeven inkomensstijging ruwweg de helft 'verloren' gaat door deze 'preference drift'.

⁵ Volgens Van Praag en Ferrer-i-Carbonell (2004) gaat nog eens twintig à dertig procent van de inkomensstijging verloren door deze 'reference drift'.

gesteld met de menselijke ontwikkeling. Een hogere mate van menselijke ontwikkeling leidt tot een grotere levensvoldoening (figuur 3). Dit verband is lineair van aard; er is dus geen sprake van een afnemend nut van menselijke ontwikkeling.

Figuur 3: Relatie HDI en levensvoldoening

Bron: WVS, World Bank, Rabobank

Levensvoldoening nader bekeken

We hebben met behulp van een regressiemodel onderzocht welke rol het BBP per capita en de HDI spelen bij de mate van levensvoldoening die individuen ervaren.⁶

Uit de regressieanalyse kan worden geconcludeerd dat het BBP per hoofd van de bevolking significant van invloed is op de gerapporteerde levensvoldoening. Respondenten die in een land wonen met een hoger BBP per capita hebben doorgaans een grotere kans om te rapporteren dat ze tevreden zijn met hun leven. Hetzelfde geldt voor respondenten die in een land wonen waar het goed gesteld is met de menselijke ontwikkeling. Uit sommige studies naar levensvoldoening is gebleken dat mannen meer tevreden zijn dan vrouwen, mogelijk als gevolg van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Onze studie bevestigt dit resultaat niet. Dit wil overigens niet zeggen dat ongelijkheid tussen mannen en vrouwen onbelangrijk is. Hoewel Nederland voor vrouwen een van de beste landen ter wereld is om in te wonen, is de sociale ongelijkheid in veel ande-

re landen nog steeds erg groot UNDP (2010). Ook de leeftijd blijkt significant van invloed te zijn op de gerapporteerde levensvoldoening. In lijn met eerdere resultaten blijkt de relatie U-vormig te zijn. De kans dat een respondent tevreden is met zijn leven daalt naarmate jongeren ouder worden, mogelijk doordat de jongeren een aantal belangrijke beslissingen moeten nemen en dit tot keuzestress leidt en/of er een gezin wordt gesticht dat op de eerste plaats komt in plaats van de persoon zelf. Naarmate mensen van middelbare leeftijd ouder worden, neemt de kans dat iemand een hoge mate van tevredenheid rapporteert wederom toe. De belangrijke keuzes zijn dan immers gemaakt, de kinderen zijn het huis uit en mensen hebben weer tijd om aan zichzelf te denken. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat getrouwde mensen gelukkiger zijn dan vrijgezellen, mensen die zijn gescheiden, uit elkaar zijn gegaan of weduwnaars. Dit resultaat wordt in ons onderzoek bevestigd. Trouwen leidt tot een grote kans op levensvoldoening. Trouwen is niet alleen goed voor de eigenwaarde, maar het hebben van een partner leidt ook tot steun en een gevoel van kameraadschap. Scheiden leidt juist tot het omgekeerde resultaat. Respondenten die een baan hebben, hebben een grotere kans om te rapporteren dat ze tevreden zijn.⁷ Mensen ontlenen kennelijk levensvoldoening aan hun werk. Mogelijk niet alleen omdat werken geld oplevert en beroepsplezier, maar ook omdat het leidt tot sociale contacten en aanzien in de maatschappij. Het hebben van geen baan leidt wederom tot het omgekeerde resultaat. De mate waarin een individu religie belangrijk vindt, blijkt ook van invloed te zijn op de ervaren levensvoldoening. Het effect is echter, tegen de verwachting in, negatief. Mensen voor wie religie belangrijk is blijken een significant kleinere kans te hebben om te rapporteren dat zij tevreden zijn met hun leven. Ook is het inkomenspercentiel waartoe iemand behoort meegenomen als verklarende variabele. Het inkomenspercentiel blijkt

⁶ Er is gebruik gemaakt van een ordered probit model. De regressieresultaten zijn opvraagbaar bij de auteur.

⁷ Dit geldt alleen voor het model waarin de HDI als verklarende variabele is opgenomen.

significant positief van invloed te zijn op de ervaren levensvoldoening. Hieruit kan worden afgeleid dat mensen niet alleen geven om hun absolute inkomensniveau, maar ook om hun relatieve positie ten opzichte van anderen in hun referentiegroep. Als laatste persoonlijke variabele hebben we het vertrouwen dat iemand in anderen heeft meegenomen. Vertrouwen vormt een katalysator voor sterk sociaal kapitaal. Als het vertrouwen groot is zijn individuen immers eerder geneigd om te participeren in sociale netwerken en dit heeft gevolgen voor de levensvoldoening die mensen ervaren. In tegenstelling tot de verwachting blijkt deze variabele echter een negatieve impact te hebben. Een duidelijke verklaring ontbreekt en dit dient dan ook nader onderzocht te worden.

HDI niet zaligmakend

Op basis van de regressieresultaten⁸ kan worden geconcludeerd dat de HDI geen betere welzijnsindicator vormt dan het BBP per hoofd van de bevolking. Dit wil echter niet zeggen dat scholing en gezondheid er voor ons welzijn niet toe doen. De verklarende kracht van de regressiemodellen is beperkt en dit impliceert dat een aantal relevante welzijnsfactoren ontbreken in de modellering. Op zichzelf is dit geen verrassende uitkomst. De UNDP (1990) geeft immers zelf al aan dat naast de levensstandaard, scholing en gezondheid ook andere aspecten van belang zijn voor menselijke ontwikkeling en levensvoldoening. Volgens Stiglitz et al (2009) zijn, naast de dimensies die in de HDI worden meegenomen, ten minste de volgende dimensies van belang: persoonlijke activiteiten (werk, vrije tijdsbesteding et cetera), het hebben van een politieke stem en de kwaliteit van de governance, de kwaliteit van sociale verbanden en relaties, de kwaliteit van de leefomgeving en het gevoel van zekerheid (persoonlijk en economisch). Een goede welzijnsindicator moet dan ook met al deze dimensies rekening houden.

⁸ Hiertoe hebben wij gekeken naar de pseudo R-kwadraat.

Tot besluit

Het streven naar levensvoldoening is een fundamenteel doel van de mens. Welzijn kent verschillende dimensies en overheden kunnen door overheidsbeleid bepaalde dimensies beïnvloeden. Welzijn is dus tot op zekere hoogte maakbaar. Overheden kunnen bijvoorbeeld scholing stimuleren, ervoor zorg dragen dat gezondheidszorg voor iedereen toegankelijk is, de ontwikkeling van nieuwe medicijnen stimuleren, mensen een politieke stem geven, de kwaliteit van governance verbeteren en de zekerheid vergroten. Het blijft echter uiteindelijk wel het individu, dat binnen de door de overheid geschapen randvoorwaarden, zijn eigen levensvoldoening moet bewerkstelligen.

augustus 2011

Ruth van de Belt (030 – 2160143)

R.Belt@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/kennisbank

Literatuurlijst

- Di Telli, R., R.J. Macculloch and A.J. Oswald (2001). Preferences over inflation and unemployment: Evidence from Surveys of Happiness, 91, pp. 335-341.
- Stiglitz, J.E., A. Sen en J. Fitoussi (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris: The Commission on Economic Performance and Social Progress.
- UNDP (1990). Concept and Measurement of Human Development. New York: Oxford University Press
- UNDP (2010). The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. New York: Palgrave Macmillan
- Van de Belt, R. (2011). Moet Nederland Bhutan achterna? Themabericht 2011/15, Rabobank Nederland
- Van Praag, B.M.S. (1971). The Welfare Function of Income in Belgium: an Empirical Investigation, *European Economic Review*, 2: 337-369.
- Van Praag, B.M.S. en A. Ferrer-i-Carbonell (2004). Happiness quantified : a satisfaction calculus approach. Amsterdam: Oxford University Press.